

РОМАН "ВОЛОДАР МУХ" В. ГОЛДІНГА. ТРАНСДИФЕРЕНЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ЗОБРАЖЕННЯ

Тетяна Когут, Уляна Гнідець

*Інститут гуманітарних і соціальних наук, Національного університету "Львівська політехніка", вул. С. Бандери, 55,
79013, м. Львів, Україна*

У статті показано новий погляд на всесвітньовідомий роман "Володар мух" В. Голдінга, який уможливорює трансдиференційний принцип збагачення дійсності періоду екзистенціалізму. Митець налагоджує естетичний контакт з читачем способом вилучення останнього за межі встановлених гуманістичних диференцій.

Ключові слова: трансдиференції, диференції, бінарність опозицій,

Вільям Голдінг, безперечно, видатна постать у літературі ХХ ст. Від самого початку творчість Голдінга сприймалась як реформа в літературі, інновація, початок нової літературної тенденції. Ця тенденція, як стверджують науковці, пов'язана безпосередньо з ідеєю руйнування гуманістичних концепцій людини і суспільства. У післявоєнні роки цей процес "підживлявся" також і публікаціями різних документальних матеріалів про фашизм та комунізм як найбільш жорстоких тоталітарних режимів у світі. Всесвітній психологічний емоційний шок пронизував усі медіа-засоби і всі види мистецтва, в тому числі й літературу. Трансформації, які пережив соціум упродовж ХХ ст. так чи інакше за-торкнуті у працях усіх філософських систем, які займалися пошуком особистостей, що здатні відповідати на виклики епохи. Голдінгу, зокрема, однозначно вдалося найкраще втілити наявну систему ідей у літературному слові, яке і сьогодні стимулює філософську суперечку про природу і суть людини поза бінарністю опозицій у суспільстві.

Беручи до уваги наскрізно вивчений різними як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками роман-притчу "Володар мух", ми зосереджуємо увагу передусім на ім-прессіонізмі й суб'єктивності, тобто на тому як автор бачить, а не те, що є. В полі зору, зокрема, вміння автора завдяки мові сформувати той віртуальний трансдиферентний світ, який, згідно з його поглядами, криється у кожному з нас: "Досвідчений майстер, здається, навмисне замикає простір і поширює час, обмежується невеликою кількістю героїв, але в їх взаємовідносинах розкриваються загальнолюдські антагонізми" [1, с. 52]. Саме це не дає нам право обмежувати різноманітність аналітичних підходів до цього твору і зосереджувати увагу лише на таких полярних опозиціях як добро і зло, біле і чорне, оскільки саме на попереку межувальної лінії між цими поняттями діалогічно поєднуються щонайменше два, а то й більше голосів: художник безперечно має справу з дійсністю (утвердження Гітлера при владі за рахунок великої підтримки як німецького робітничого класу, так і інтелігенції; панічний страх німецької нації (та й більшої частини світу) перед комунізмом, Друга світова війна, її катастрофічні наслідки та ін.), з попередньою літературою (Томас Мор, Свіфт, Дефо, Мердок та ін.) та сучасністю, із якою він також перебуває у постійному діалозі. В центрі твору не особистість автора, а надособистісний характер творення, надособистісна позасвідомо символіка: позаісторичний феномен простору і часу ("відкрите" і "замкнуте", "внутрішнє" і "зовнішнє", "дитяче" і "доросле"). Автор зображує ті слабкі місця і суперечності, про які мало хто наважується говорити в реальному житті, оскільки вони виходять далеко за межі визначених диференцій.

Автор притчі дидактичний і прагне дати моральний урок. Пряме повчання не сприймається більше у модерному світі, тож завданням письменника є підсолодити його. Голдінг "підсолодив" своє послання, вклавши значущість його в уста дітей, тим самим проектує "два рівні свідомості: рівень дорослої авторської свідомості та рівень дитячої рецептивної свідомості" [2, с. 70] в антиутопічному світі, але разом із тим і рівень колективної несвідомості суспільства. Це колективне несвідоме проявило себе в страху маси дітей перед Звіром, і які за дуже короткий час перетворилася на дике плем'я, в якому панувало тваринне начало, "коли суспільно-індивідуальна свідомість замінювалась формою, близькою до племінної свідомості" [3, с. 39]. Тому пропонуємо, окрім Ральфа, Джека, Рохи і Саймона, розглядати як безособового героя народ, масу, громаду, чіє внутрішнє невігластво і пустота, незважаючи на певні знання та напущену релігійність, виявились сильнішими за будь-який прояв раціоналізму чи духовності. За Юнгом, колективне несвідоме містить досвід розвитку всього людства і передається від покоління до покоління. За його переконаннями, психіка дитини при народженні не є "чистою грифельною дошкою", а містить певні структури (архетипи), що надалі впливають на її розвиток, формування її "Я" та способи взаємодії зі світом. Цілком можливо, що саме такими ж поняттями керувався і Голдінг, показуючи купу дітей, які дуже скоро "забруднюють оцю грифельну дошку", забувають усю нормативну мораль англійського суспільства, знімають із себе табу та нав'язану їм формальну релігійність і повертаються до "архетипних" першоджерел людського буття.

Отже, ми не хочемо стверджувати, на відміну від більшості дослідників, що Джек був втіленням зла, тоді як саме колективне несвідоме виявилось по природі своєї злом, темрявою, далеким від гуманізації, обмеженої цивілізацією. Остання, відповідно, в таких умовах стає скоріше міфом, словом без значення і сенсу, тоді коли людині потрібно насправді жити - не боятись і... істи.

Тут скоріше можна погодитись із Соломією Павличко, котра визначає "темряву" як центральний негативний образ "Володаря мух": "Найстрашніший, найфатальніший процес, що відбувається з Ральфом, - це затьмарення його розуму" [1,

50]. З Ральфом відбуваються катаклізми, тоді коли Джек залишається незмінним. Адже від самого початку Джек насправді притримувався цивілізованого способу існування, зокрема неодноразово допомагав і Ральфу, підтримуючи його своїм словом і ділом.

І навіть якщо цей Звір в розумінні Джека не був вже таким страшним, вірніше він взагалі насправді не вірив в його існування і на початках всіляко підтримував Ральфа і Роху в тому, щоб переконати у цьому ціле товариство, Джек (з нами, безперечно погодиться багато провідних сучасних психотерапевтів) прийняв єдине правильне в такій ситуації рішення: "Якщо звір є, ми його вб'ємо!". Це було правильно з огляду на те, як суспільство (в цьому випадку зграя дітей) охопив колективний страх, паніка, які раціональним способом викоринити було вже неможливо (подібно, як весь німецький народ усіх верств населення, в тому числі й освітян, охопив страх перед комунізмом (згадаємо у часи виборів у Німеччині 32-33 рр. про штучний Голодомор в Україні! та інші злочинства цього режиму!) і воно ставало неконтрольованим через оцей страх перед чужим і невідомим, і, здавалося, ще страшнішим.

Отже, спостерігаємо зосередженість радше на слабких місцях і суперечностях людства, "які залишаються поза завуженою сферою бінарних опозицій..." [4, с. 18], "...примушуючи осцилювати, однак не руйнуючи встановленої диференції" [5, с. 27]. З таких міркувань, очевидно, і Голдінг, незважаючи на стереотипні суспільні поняття, намагався вийти за їх межі і зреалізувати трансдиференційний принцип зображення. Автор, очевидно, розглядає не відношення між героями, а своє відношення до героїв як "естетичні події", основані на взаємній рефлексії або самоцінній авторитарності одного з учасників діалогу.

Від самого початку автор намагається все ж втримати потік оповідної свідомості в певних диференційних рамках, вкладаючи в уста Джека істинний раціоналізм модерного суспільства, яке однозначно намагається функціонувати в рамках конкретно встановлених правил: "У нас будуть правила, - Багато різних правил. А хто їх буде порушувати..." [6, с. 31]. На перших сторінках автор ставиться з недовірою до позитивних героїв, які в ідеалі відповідають естетичним нормам і уявленням галантного англійського суспільства: "Хлопчик підійшов до Ральфа впритул і скорчив незадоволену гримасу. Вигляд світловолосого хлопчика з кремовою мушлею на його колінах, здається, не справив враження. Він зразу відвернувся, змахнувши чорними полами" [6, с. 19]. При цьому він сам наводить читача на думку, що, можливо, вартувало саме Джеку очолити плем'я від самого початку, оскільки саме в ньому були зосереджені лідерські характеристики, які, зокрема, і налякали бідолашного Рохи: "Його налякала відомча зверхність і впевнене лідерство у голосі" [6, с. 19]. Поряд з тим, навіть Ральф визнав його людиною серйозною, тобто такою, яка знає, що хоче [6, с. 20]. Ось як про це пише американський психолог і психіатр Ерік Берн: "Здатність пристосовуватись є питанням Дорослої техніки. Вона залежить від ретельності і точності, з якою індивід оцінює ситуацію. Деякі індивіди розсудливо оцінюють оточуючих, перш ніж приступити до дій. Такі люди тактовні, дипломатичні, проникливі і терпеливі у своїх діях, при цьому не відступаючи від цілі. Людина, яка здатна пристосовуватись, постійно змінює свій колективний імідж відповідно до досвіду та спостереження в групі - з метою поступово досягнути найбільш повного задоволення потреб свого сценарію... Це прагматична, соціально пристосована особистість, - "пошукувач здорового глузду", який приносить принципи в жертву вигодам "соціально прийнятним шляхом" [7, с. 201-203]. Однозначно, цей психологічний опис характеризує Джека, який завдяки своїм природним лідерським здібностям встиг серйозно подорослішати в порівнянні з іншими.

Помічаючи, що натовпом щораз важче керувати, Ральфові аргументи залишаються неприйнятними, Джек проявив себе як справжній лідер певної соціальної групи, яка сформувалася з так званого "чистого листка": він пристосувався до неї, він умовно дав їй те, що вона хотіла: вони полювали на Звіра, поборовши в такий спосіб Страх. Він втручався у розмови лише за необхідності, він єдиний насправді умів добувати їжу, стежив за розвитком подій і спокійно вичікував того часу, коли на його думку треба було прийняти міри для збереження плем'я, яке на його очах деградувало, втрачало "здоровий глузд", переповнювалось забобонними острахами, які не було кому перекреслювати, подібно як це робили батьки і вчителі з кожним індивідуально вдома. Почувши силу і зрозумілий сенс в Джекових словах, товариство само перейшло на його сторону. Діти самі вирішили пристати на сторону Джека. Всі набуті в цивілізованому світі дані здавалися безглуздими і незрозумілими. Непохитний, терпеливий, безстрашний образ Джека був сильніший, ніж добросердний, гуманний, філософський образ Ральфа, чи раціональний образ розумного, але непривабливого Рохи. При цьому не можна також заперечувати наявність саме "здорового глузду" в тій ситуації. "Здоровий глузд" не має нічого спільного із меланхолією, з вічними блуканнями у пошуках істини, а чи із знаннями про планети, які в цій ситуації насправді нічого не допоможуть, адже: "Здоровий глузд - це те, з чим більшість людей погодяться, те, що більшістю людей прийнято за істину в повсякденному житті... Таким чином можна сказати, що здоровий глузд - критерій оцінки події на підставі бази знань, накопичених людством за час свого існування. Якщо подія не укладається в рамки даної бази, вважається що воно протирічить здоровому глузду і така оцінка буде доти, поки база знань не поповниться додатковою інформацією, підтверджуючою істинність цієї події. Таким чином здоровий глузд, як критерій оцінки, не дає однозначної відповіді істинний - помилковий, реальний - нереальний, але визначає імовірнісне значення цієї події на даний момент. Ступінь здорового глузду індивідуума в конкретній ситуації визначатиметься об'ємом необхідних для даної ситуації знань, якими володіє індивідуум, умінням їх аналізувати і робити правильні висновки... Можна сказати також, що це інтуїтивна здатність ухвалювати розумні рішення, вільна від емоційної упередженості або інтелектуальної витонченості" [<http://uk.wikipedia.org>]. Отже, здоровий глузд ще не означає істинний. З цього приводу зазначав також Сократ: "Правильне розуміння веде до правильних дій". А чим менший досвід, чим менше людина намагається віднайти в собі розуміння речей, тим хибніше вона поступає. А якщо таких людей у суспільстві більшість, то тоді не обійтися без щонайменше громадянської війни. І в цьому контексті Голдінг виступає швидше як камертон епохи, який надзвичайно чутливо ставиться до її змін, як філософ

екзистенціалізму, - реакції на кризу гуманізму, згідно з якою навіть Саймон, в якому втілений естетичний ідеал роману, повинен загинути за всіма правилами "печерного суспільства" [8, с. 45].

Насправді, в творі не відчувається якась особлива прихильність до того чи іншого героя. Саймон - занадто мрійливий, занадто добродушний, щоб вижити у суспільстві, Ральф - занадто інтелігентний, витончений, щоб керувати натовпом, Роха - занадто непривабливий, незважаючи на розум і занадто слабкий, щоб викликати довіру. А от спокійний, раціональний, сильний, сміливий Джек з хористами і плем'я недосвідчених диких дітей - є достатньо сильними, щоб утворити єдине суспільство. І тут не йдеться про те, чи воно добре, чи погане. У своїй більшості діти саме так бачили порятунок у своєму становищі на підставі ще зовсім малої, накопиченої за час їхнього існування бази знань та спогадів і діяли відповідно зі своїм контекстуальним "глуздом": здоровим чи ні вони не могли ще судити. Також важливо врахувати, що дітьми були лише хлопчики, саме та стать, яка по природі своїй була агресивною. Жодної дівчинки, яка б своєю вродженою ніжністю та турботливістю могла заспокоїти чи приголубити того чи іншого малого в часи їхнього страху. А як відомо, страх викликає психічну і психофізичну депресію, а також дуже часто, особливо у хлопців, породжує агресію [9, с. 30]. Жодного теплого жіночого начала, яке могло б притупити цей колективний внутрішній розлад і розпач від безвиході. І Джек, незважаючи на всю свою перевершеність над усіма, був дитиною, яку також охопили страх, розчарування в людях і почуття безвиході. Можливо, його метою було зберегти хор, з яким він сюди потрапив? І в досягненні цієї цілі він залучав усі можливі методи? З ним він потрапив сюди, з ним і піде!? Невідомо насправді де оці етичні границі, оскільки, "надто грубо була зруйнована узгодженість між гуманним ідеалом і реальною практикою"¹ [10, с. 191]. Здається, Голдінг намагається зобразити не окремі особистості, а саме людство у своїй первинній природі, людство без віри, надії і любові, серйозно порушуючи рамки гуманістичних суспільних диференцій. Адже, ХХ ст. характеризується необхідністю переосмислення відношення до всього, зокрема, і письменника до мінливого світу. Творці залежать від оточуючого середовища, а коли у ньому панує масовий пост-хаосний психоз, то їм приходится і творити у ньому, вносячи в світ щось нове, що раніше не фігурувало в історії людства, але, що, можливо, з точки зору трансдиферентного прояву тіньових архетипів.

Очевидно, автор "Володаря мух" насправді не мав жодного наміру паплюжити естетичні уявлення читача, перетворивши свій твір на зразок "Шкідливих порад" Григорія Остера, "Петера Нечесахи" Гайнріха Гофмана або "Макса і Моріса" Вільгельма Буша (лише додавши ще більше ноток песимізму, повністю відмовившись від гумору, і значно глобалізувавши проблему). Голдінг глобалізував сучасний йому проблемний комунікативний часопростір, який побудований не на чітко визначених диференціях, а на численних внутрішніх суперечностях і антагонізмах. При цьому, львівський літературознавець Тимофій Гаврилів розрізняє сучасну глобалізацію, спричинену подіями минулого століття: "Сучасна глобалізація відрізняється від них 1) драстичністю ... і 2) універсальністю" [4, с. 19]. Такі характеристики породили творчі пошуки, які проводилися митцями між, та за рамками таких понять як уніфікація - диверсифікація; централізація - регіоналізація; цивілізація - примітивізація; технологізація - натурифікація; неокolonіалізація - лібертація [11]. Автор сумнівається в самому понятті Розуму та ідеї людини як незалежної сутності і подібно до філософії постструктуралістів розглядає її як поняття "розчиненого" чи "конструйованого" предмета, згідно з яким те, що ми вважаємо індивідуальністю, є продуктом соціальних та лінгвістичних сил, тобто зовсім не сутністю, а лише "тканиною текстуральностей". Тим самим скептицизм Голдінга вщент спалив інтелектуальні підвалини цивілізації, давши можливість вижити Джеку разом із всією його командою та заледве Ральфу, як невизначені жаринки надії на відродження гуманізму. Команду хористів (окремо від усіх інших дітей), на наш погляд, можна розглядати навіть більше ніж утопію, - може навіть як утопію в антиутопії, як державу в державі, де кожний відіграє роль чітко функціонального механічного гвинтика "ідеальної" системи виживання, створеної Джеком. Як мораліст, Голдінг, звичайно, хотів попередити новонароджене суспільство про те, наскільки глибоко і зухвало насправді сидить "темрява" у людських душах, а також те, до чого може призвести надмірний раціоналізм, надмірна релігійність, надмірна забобонність одного народу: незнання руйнує гуманізм, темрява - душу, сліпота - розум. Але з іншої сторони, врятувавши команду хористів, він, можливо, залишив їм ще шанс на виправлення, шанс, на який, очевидно заслуговують вони і без яких насправді не може існувати жодне суспільство, - чи то добре, чи погане, оскільки, саме їх витримка, вишкіл та повага один до одного, вміння діяти організовано і спільно допомогло їм вижити навіть в таких умовах колективного розладу свідомості. З такої позиції всесвітньовідомий роман Голдінга "Володар мух" однозначно відкриває трансдиференційний погляд на прочитання і віднаходження нових значень за допомогою його посередництва як медіа-засобу для налагодження комунікації письменника із новим суспільством, яке лише от-от почало наново зароджуватись із недавнього хаосу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Павличко С. Д. Вільям Голдінг і криза раціоналізму // Лабіринти мислення. Інтелектуальний роман сучасної Великобританії / С. Павличко. - К. : Наукова думка, 1993. - С. 40-58
2. Гнідець У. С. Комунікативний процес. Візуалізація образу дитини-читача як спосіб здійснення комунікативного процесу у літературі для дітей та юнацтва / У С. Гнідець // Іноземна філологія. Український науковий збірник. - Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2007. - Вип. 119(2).
3. Ярошовець С. І. "Ми ж не дикуни..." Роман Вільяма Голдінга "Володар мух" як літературна притча / С. І. Ярошовець // Зарубіжна література в навчальних закладах : щомісячний науково-методичний журнал. - 12000: "Етносфера". - К., 2000. - 65 с.
4. Гаврилів Т. Форма і фігура. Ідентичність у художньому просторі : монографія / Т. Гаврилів. - Львів : ВНТЛ - Класика, 2009. - 480 с.

5. Losch Klaus Losch Klaus. Begriff und Phänomen der Transdifferenz: Zur Infragestellung binärer Differenzkonstrukte. In: Allolio-Nacke Lars, Kalscheuer Britta, Manzeschke Arne (Hg.). Differenzen anders denken. Bausteine zu einer Kulturtheorie der Transdifferenz. -Frankfurt am Main und New York : Campus, 2005. - S. 26-49, 27.
6. *Голдинг У.* Повелитель мух. Шпиль. Чрезвычайный посол : [сб.: пер. с англ.] / Уильям Голдинг. - М. : АСТ, 2005. - 412 с.
7. *Берн Э.* Лидер и группа. О структуре и динамике организаций и групп / Эрик Берн. - Екатеринбург : Изд-во "ЛИТУР", 2002. - 320 с.
8. *ГордерЮ.* Світ Софії. Роман про історію філософії. / Юстейн Гордер ; пер. з норвезької Наталя Іваничук. - Львів : Літопис, 2007. - 548 с.
9. *Градовський А. В.* Парадокси здорового глузду. До вивчення роману Вільяма Голдінга "Володар мух". 6 клас / А. В. Градовський // Зарубіжна література в навчальних закладах : щомісячний науково-методичний журнал. - 3'2000: "Етносфера". - К., 2000. - 62 с.
10. *Зверев Алексей.* Уильям Голдинг, сочинитель притч // Дворец на острие иглы. Из художественного опыта XX века. - М., 1989. - С. 184-198.
11. Alberts Michel Alberts Michel (Hg.). Die Welt im Umbruch ; Globalisierung und Kampf aller gegen alle. - Flensburg : Flensburg-Hefte-Verlag, 1997. - 195 s.

Стаття надійшла до редколегії 15.04.2010

Прийнята до друку 25.05.2010

THE NOVEL "THE LORD OF FLIES" BY WILLIAM GOLDING. TRANSDIFFERENTIAL PRINCIPLE OF DEPICTURE

Tetiana Kogut, Uliana Hnidets

National University "LvivPolytechnics" Institute of Humanitarian and Social Sciences, 55, Bandera Str., 79013 Lviv, Ukraine

The article presents a new point of view on the world-known novel "The Lord of Flies" by William Golding, which enables transdifferential principle of reality depiction of existentialism period. The artist makes aesthetic contact with a reader by his excluding beyond the established humanistic indifferences.

Key words: transdifferences, differences, the binarity of oppositions, globalization, antagonisms.

РОМАН "ПОВЕЛИТЕЛЬ МУХ" В. ГОЛДИНГА. ТРАНСДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫЙ ПРИНЦИП ИЗОБРАЖЕНИЯ

Тетяна Когут, Уляна Гнидец

Институт гуманитарных и социальных наук, Национального университета "Львовская политехника", ул. С. Бандеры, 55, 79013, г. Львов, Украина

В статье представлен новый взгляд на всемирноизвестный роман "Повелитель мух" В. Голдинга, который предполагает трансдифференциальный принцип обогащения действительности периода экзистенциализма. Писатель устанавливает эстетический контакт с читателем путем его "перемещения" за рамки общепринятых гуманистических дифференциаций.

Ключевые слова: трансдифференциации, дифференциации, бинарность оппозиций.